

Zuzana Chalupová

Vyprávěcí „já“ v povídkách Bratr Theodor a Kuřecí peří

Bratr Theodor a Kuřecí peří jsou součástí povídkového cyklu *Čekání v zástupu* od Anny Blažičkové. Spojujícím prvkem obou povídek je jakýsi snový nádech textu, zpochybňující reálnost příběhu. Společně mají povídky také to, že se v nich vyskytuje ich-formový vyprávěč; tedy vyprávěčka, abychom byli co nejpřesnější. Svými vlastnostmi a stylem popisování děje se ale liší. Jejich rozdílnost je také dána tím, jakou roli ve svém příběhu hrají.

První věta druhého odstavce povídky *Bratr Theodor* ukazuje, že vyprávěčka je zde pozorovatelkou: „*Jsem tam, kde jsem chtěla být*“ (s. 7). Není tak obyvatelem fikčního světa, ale stojí nad ním: „*Měním své místo a na okamžik mohu každému z nich pohledět do tváře*“ (s. 8). Není tedy na stejné úrovni jako ostatní postavy a není přímou účastnicí dění: „*Jediná já sem nepatřím, ale smím tu být*“ (s. 8).

Výrazným prvkem v povídce je také to, že vyprávěčka má nad postavami a událostmi moc a může je řídit. Je to ona, která rozhoduje o tom, co se stane: „*Oni tu stojí, sedí, leží na čemsi, nabízejí si cigarety, ošetřují své osly nebo fordy, slyší prvně švédštinu, až se vrátí – nechám je samozřejmě zase vrátit se zpět*“ nebo „*Vnáším si do jejich shromáždění své*“ (s. 8).

Právě skutečnost, že nedokážeme zcela rozlišit, zda jde o vyprávěččin sen, nebo realitu, nám ztěžuje popis jejího vztahu s postavami. Pokud je příběh reálnou událostí, nevypadá to, že by vyprávěčka nějakou z postav dříve znala nebo s ní měla společnou historii. Pakliže si je ale všechny vysnila, jsou to její postavy. To ona jim vdechla život, přisoudila vlastnosti a určila jejich životní dráhu. V obou případech je ale jasné, že jí nejsou lhostejné a nad jejich činy a myšlenkami se pozastavuje a filozofuje o nich: „*Že umírající, čtyřicetiletý muž s nažloutlým, dosud plným obličejem mlčel – proč – že se tu octl mimo kruh své rodiny mezi neznámými lidmi, nebo že je v něm ona smířenost pramenící ne z nevědomosti, ale z odhodlání?*“ (s. 8).

Jednotlivé postavy nám o sobě nic neříkají, veškeré informace o nich nám poskytuje vyprávěčka: „*...hubený zrzavý mladík, ačkoli vypadal na rozdíl od svého soupeře jako kůň, na kterého se nesází, už podle toho, jak neobratně a zmateně rozestavoval figurky, vyhrál svou hru. Že se na jeho tváři objevil samolibý úsměv místo dětské bezradné radosti, která by měla logicky vystřídat směšné a nedospělé zaujetí, s nímž hrál*“ (s. 8).

Co se týče samotné osobnosti a života vyprávěčky, mnoho nám o sobě neprozrazuje. Nevíme, kým přesně je a jak vypadá, jednou z mála konkrétností, kterou nám podává, je to, že sama sebe nazývá zbabělcem: „*...smířenost podle mne obdivuhodná a vzácná, neboť moje vlastní zbabělá duše je jí tak vzdálená, a proto tolik času vyplývám myšlenkami o koncentračním táboře?*“ (s. 8).

Vyprávěčka povídky *Kuřecí peří* je, na rozdíl od předešlé, aktérkou dění a nemá vliv na to, co se děje. Celé vyprávěčské dění sice vytváří, ovšem jako postava, která se ho účastní, nad ním nemá kontrolu. To dokazuje záhy, kdy je překvapena a zaskočena některými událostmi, a s jistotou neví, co bude následovat: „*...nemohu tedy pochopit, proč tu je, a předpokládám, že v roli pedagoga neuspěje*“ (s. 11).

Je k nám i otevřenější. Šířeji popisuje okolnosti událostí a poměrně jasně u ní dokážeme rozpoznat pocity, které v ní vyprávěčné momenty vyvolávají: „*Měla jsem na sobě staré šaty a cítila jsem se v nich špatně*“ (s. 12). Dozvídáme se podrobnosti nejen z jejích školních let, ale také informace o určitých lidech nějakým způsobem figurujících v textu: „*Na plné lavici na odpočívadle zbývalo jedno místečko, už jsem se chtěla posadit, ale vmáčkla se tam Hasenková s Eisovou, sedla jsem si tedy na schod a slyšela jsem nad hlavou jejich hlasy. Opakovaly posměšně, co jsem řekla [...]*“ (s. 13) nebo například: „*Její dcera sem letos přijela na prázdniny, taky už padesátiletá, ale dala se zaměnit se svou třicetiletou dcerou, vnučkou babičky Vondrové; ačkoli jí bylo padesát, byla velmi hezká, opálená, s blond vlasy a v bílých háčkovaných šatech [...]*“ (s. 12).

I tato povídka vykazuje prvky snu, možná jím sama dokonce je: „*Ve snu obcují mrtví s živými; pustila jsem se ruky muže, který byl minulost*“ (s. 14). Především tak uvažujeme proto, že nedokážeme přesně určit, kde a v jaké době se vypravěčka nachází. Ona sama se setkává s osobami, které již zemřely nebo jsou v jejím vyprávění jiného věku, než je tomu doopravdy: „*Poznávám ho jen po některých rysech, ale byl to patrně tento muž, s nímž se vedu, můj pozdější spolužák, z doby mých dvaceti dvaadvaceti let*“ (s. 14). Na začátku povídky je také uvedeno, že mezi postavami poznává dávné známé z různých období jejího života.

Postavíme-li proti sobě ještě jednou vypravěčky obou povídek, v *Bratru Theodorovi* se nedovídáme tolik o prostředí, ve kterém je příběh vyprávěn, kdežto vypravěčka *Kuřecího peří* ho popisuje detailněji. „*Na náměstí kteréhosi evropského města, kde se sešli všichni bratři Theodorové*“ (s. 7), versus „*Sál je holý, bílý, stěny místy vypouklé do půloblouku sloupů, které jako by do nich vrostly. Prázdná velká okna nabízejí 15 příchozím k bělobě a žluti ještě třetí barvu, barvu vzduchu*“ (s. 14).

Ačkoliv vypravěčka *Bratra Theodora* stojí nad příběhem, a její postavení tak samo vyvolává pocit, že je vševědoucí, není tomu tak. Stejně jako u vypravěčky *Kuřecího peří*, která hojně vypovídá o pocitech a událostech jiných osob. První vypravěčka sice může „ovládat“ dění příběhu, z jejich pokládaných otázek je však jasné, že veškerým věděním světa nedisponuje: „*Že umírající, čtyřicetiletý muž s nažloutlým, dosud plným obličejem mlčel – proč – že se tu octl mimo kruh své rodiny mezi neznámými lidmi, nebo že je v něm ona smířenost pramenící ne z nevědomosti, ale z odhodlání? Ze zmužilosti ducha? [...] Zdalipak je mezi přítomnými muž, velmi krásný, podobný tomu, kterého jsem nikdy nespatriila? Je to tento? Nebo je tento muž nejkrásnější ze všech tady a vybrala bych si ho, kdybych si směla vybrat?*“ (s. 8). To samé platí i u vypravěčky druhé povídky, jejíž absenci vševědoucnosti prozrazují slova jako „asi“, „překvapuje mě“, „předpokládám“, „nedovedu pochopit“ a podobně.

Společný prvek snu ztěžuje vnímání jak povídek, tak samotných vypravěček. O některých rysech proto můžeme jen spekulovat, a ne je definitivně přisoudit.

Prameny

Blažičková, Anna (2014): *Čekání v zástupu* (Praha: Triáda)

Literatura

Smějsíková, Magdaléna (2019): Neposlouchám, co mi říká, zato slyším, co nepovídá. Vyprávěcí postupy a kompozice próz Anny Blažičkové, in *Slovo a smysl* 16, č. 31, s. 174–190

Doležel, Lubomír (1993): *Narativní způsoby v české literatuře [1973]* (Praha: Český spisovatel); 2. vyd. (Příbram: Pistorius & Olšanská, 2014)

Mravcová, Marie (1994): Vyprávějící „já“ a prožívající „já“, in sb. *Proměny subjektu*, sv. 2 (Praha – Pardubice, ÚČL AV ČR – Mlejnek), s. 24–52